

nen verensä kiehumaan? Vai onko koko ekstremismi-termi mielekäs? Itselle vastakkaisia näkemyksiään on läpi historian mustamaalattu niiden äärimmäisyyden perusteella.

Ääriilikkeiden tutkijan ja terrorismin asiantuntijan J. M. Bergerin mukaan termi on tärkeä ja ansaitsee tulla huolella määriteltyksi. Tätä hän perustelee nimenomaan sillä, että termiä käytetään niin huolettomasti: ”Ekstremismin monimutkaisuus riivaa nyt kaikkea keskustelua, ja tilannetta pahentaa inhimillinen taipumus kehystää poliittiset erimielisyydet ekstremismiin.” Erityisesti sosiaalisessa mediassa ihmiset lokeroivat erimielisiä ääripäihin (ja yllättävästi myös itseään) – usein koko nuoruutensa innolla.

Berger aloittaa ekstremismin määrittelemisen ihmislajeja vanhemmasta ”me vastaan ne” -ajattelusta, siis sisäryhmän ja ulkoryhmän erojen korostumisesta. Sellaisenaan määritelmä on luonnollisesti epämääräinen. Ei esimerkiksi ole ilmeistä, mitä Bergerin ilmaus ryhmäerojen ”valtava vahvistuminen” tarkoittaa. Vihreiden nuorten ja perussuomalaisten nuorten ero koetaan usein valtavaksi, mutta ryhmiä tuskin siiltä on mieltä nimittää ekstremistisiksi. Kyseisten ryhmien jäsenet esimerkiksi kykenevät rauhanomaiseen (vaikkakin usein tunteikkaaseen) mielipiteenvaihtoon. Jopa Antifaryhmittymän ja Suomen Sisun jäsenet pystyvät vuoropuheluun.

Ekstremismin määritelmään tarvitaan siis muutakin kuin ääripäähän lokeroiminen ja lokeroituminen. Bergerin mukaan olennainen lisäedellytys on, että identiteettikollektiivilla on kirjallisesti tuotoitu oikeutus olemassaolleen. Ilman jonkinlaista tekstinarratiivia kyse on Bergerin mukaan vain yksittäisistä ekstremisteistä, ei ekstremismistä: ”Liike ei voi omaksua ideologiaa ellei tai ennen kuin se on siirtynyt tekstiin.”

Bergerin määritelmä ei siis lähde liikkeelle väkivallasta. Hän

päinvastoin kirjoittaa, etteivät väkivalta ja ekstremismi ole suorassa yhteydessä:

Väkivalta ei aina ole ekstremististä eivätkä kaikki ekstremistit ole väkivaltaisia. Monissa rikoksissa ja sodissa väkivallalla edistetään tai suojellaan yksilön tai ryhmän etuja, esimerkkeinä liikevoiton turvaaminen tai oikeutettu itsepuolustus. Vaikka ekstremistisillä tunteuksilla ja rikoksilla ja sodalla on usein peittymä, pelkkä väkivalta ei ole luonnostaan ekstremististä.

Bergerin mukaan edes terrorismi ei väistämättä ole ekstremismia:

Terrorismi on taktiikka, mutta ekstremismi on uskomusjärjestelmä. Ekstremistiset liikkeet ovat usein pieniä, joten niillä on usein motiivi omaksua epäsymmetrinen taktiikka, esimerkiksi terrorismi. Kun ekstremistit todella käyttävät terroria, he yleensä luovat ideologisia oikeutuksia päätöksensä tueksi. Monet ekstremistit kuitenkin välttävät terrorismia eivätkä kaikki terrorismia taktiikkana käyttävät ole välttämättä ekstremistejä.

Berger jatkaa, että väkivallalle annetut ideologiset oikeutukset ovat usein vain ohuelti naamioituja tekosyitä silkalle vallanhimolle tai väkivallan ihannoinnille.

Edellä mainittujen tarkennusten jälkeen Berger lopulta lisää määritelmään väkivaltaisuuden:

Ekstremismi tarkoittaa uskosta, että sisäryhmän menestystä ei voida erottaa ulkoryhmään kohdistuvan väkivallan tarpeesta.

Bergerille ekstremismi siis edellyttää, että väkivaltainen toiminta koetaan olennaiseksi osaksi oman ryhmän menestymistä. Väkivallaksi Berger tosin laskee myös sanalliset hyökkäykset ja erottelevan käyttäytymisen. Tämä sanojen ja väkivallan sekoittaminen jossakin määrin vesittää hänen pohdintaansa.

Kirjan suurin puute on tuoreiden esimerkkien vähäisyys. Ollisi ollut kiinnostava kuulla Bergerin ajatuksia esimerkiksi siitä, ovatko Yhdysvaltain yliopistokampuksilla tapahtuneet viimeaikaiset

Ääriajattelun tarkkakorvainen selonteko

J. M. Berger: *Ekstremismi*.
Suom. Kimmo Pietiläinen, Terra Cognita 2019.

Mikä on ekstremismia? Se, että liikennevalotolppiin on Helsingissä liimattu tarroja, joissa on nyrkin kuva ja teksti ”make racists afraid again”? Tai oliko se ekstremismia, kun Charles Darwin kirjoitti suosittussa matkakirjassaan 1830-luvulla, että orjuuden ylläpito saa hä-

keskustelu- ja luentotilaisuuksien häiritsemiset ja niitä seuranneet tilaisuuksien peruuttamiset ekstremismistä. Berger kirjoittaa, että ekstremististen liikkeiden strategia on ahdistelemalla (sanallisesti, vandalismin yms.) pelotella ulkoryhmää ja ”estää sitä osallistumasta yhteiskunnalliseen toimintaan”.

Kiinnostavinta kirjassa on pohdinta ekstremismistä ruokkivan radikalisoitumisen syistä – vaikka helpompaa näyttääkin olevan sen kertominen, mistä radikalisoituminen ei johdu. Takana ei ensinnäkään ole yhteiskunnallisia rakenteita, joiden merkitys Bergerin mukaan on kumottu toistuvasti. Myöskään matalaa koulutustasoa ei voida syyttää radikalisoitumisesta. Esimerkiksi jihadistitaisteilijoita koskevassa tutkimuksessa havaittiin, että heidän keskimääräinen koulutustasonsa oli huomattavasti keskiarvoväestöä korkeampi. (Sama pätee luonnollisesti yliopistokampusten aktivisteihin.) Berger toteaaakin, että eri puolilla maailmaa miljardit ihmiset kohtaavat henkilökohtaisessa elämässään ja yhteisöissään rakenteellista epäoikeudenmukaisuutta, sortoa, erottelua, työttömyyttä ja muunlaisia ongelmia, mutta silti vain pieni murto-osa kärsijöistä päätyy ekstremismiin.

Uskonnosta Berger toteaa vastaavasti, että minkä tahansa uskonnon opinkappaleet voidaan kääntää radikalisoitumisen välineiksi, jopa silloin, kun keskeiset kappaleet puhuvat väkivaltaa vastaan. Rauhanomaisuudestaan tunnetut buddhalaisetkin ovat käyttäneet väkivaltaa. Berger ei silti vähättele uskonnon merkitystä vaan huomauttaa, että ”uskonnollisille ekstremisteille pyhät kirjoitukset ja uskomukset ovat informaation lähteitä ja niillä määritellään sisäryhmän ja ulkoryhmän identiteetit”.

Ekstremistin tunnistaminen etukäteen on joka tapauksessa haastavaa. Bergerin mukaan ideologiksi tai uskovaksi muuttuminen ja ekstremistiryhmään liittyminen ovat viime kädessä yksilöllisiä matkoja, joista on lähes yhtä monta muun-

nosta kuin matkaan lähteneitä. Useimmitenhan emme osaa aukottomasti selittää edes sitä, miten itse päädyimme uskomuksiimme. Miten siis voitaisiin olettaa, että osaisimme ennustaa muiden käyttäytymistä? Ainutkertaisen tekojen selitykset ovat lähes aina saavuttamattomissa, ja yksittäistapahtumalle ei voida laskea todennäköisyyttä.

Bergerin mukaan radikalisoitumispolkuja kannattaa kuitenkin yrittää seurata jälkikäteen. Tutkimus tukee kahta radikalisoitumisen päälähdettä. Ensimmäinen on se, että yksilö alkaa nähdä muut kollektivisten identiteetin kautta. Berger puhuu tässä yhteydessä kategorisoinnista ja lainaa tunnettua sosiaalipsykologiaa: ”Kun kategorisoimme jonkun ihmisen ryhmän jäseneksi, annamme hänelle ryhmän prototyyppisiä piirteitä ja katsomme ryhmää prototyyppin linssillä. Emme näe heitä ainutlaatuisina yksilöinä, vaan enemmän tai vähemmän prototyyppisinä ryhmän jäseninä, jota prosessia sanotaan depersonalisoinniksi.”

Toinen radikalisoitumisen lähde on Bergerin mukaan vallitsevien olojen mureneminen ja epävarmuuden lisääntyminen. Tämäkään seikka ei silti auta ennustamaan, kuka radikalisoituu. Kokonaiset väestöt voivat yllättäen kohdata musertavaa epävarmuutta, mutta harva silti päätyy ekstremismiin. Berger joutuukin epämääräisesti toteamaan, että taloudellisen ympäristön yhtäkkiset hajottavat muutokset saattavat luoda epävarmuutta, joka pahentaa sisäryhmän ja ulkoryhmän välisiä jännitteitä.

Parhaiten epävarmuus näyttää toisin sanoen selittävän yksilötason toimintaa, ei niinkään ekstremististä liikehdintää sinänsä. Näin Berger:

”Epävarmuus selittää osaltaan niiden yksilöiden toimintaa, jotka tarttuvat terrorismiin ja ekstremismiin, erityisesti niin sanottujen yksinäisten susien, joiden elämässä on ollut usein traumaattinen status quon murtuminen (kuten työpaikan tai vanhemman menetyksen) ennen väkivaltaan siirtymistä.”

Tällaisen jälkiviisastelun mielekkyyttä vähentää se, että vaikka tuntisimme radikalisoitumisprosessin pääpiirteet, yritykset puuttua prosessiin saattavat epäonnistua ja työntää yksilöä yhä selvemmälle ekstremismiin.

Pienistä puutteistaan huolimatta Bergerin kirja on tärkeä päänavaus ekstremismin tutkimisessa. Teos ei kerro, miten ekstremismistä tai ekstremistitorjunnan tahattomia sivuvaikutuksia saadaan hillittyä, mutta kirjan empiirinen taustavire ja huolelliset analyysit ovat taatusti oikea suunta. Nykyisillä datankäsittely- ja valvontamenetelmillä jälkiviisaus saattaa jopa vielä muuttua toimivaksi ennaltaehkäisyksi. Eri kysymys sitten on, mitä ekstremismin riskin pienentäminen saa maksaa. Millaisen riskin kanssa ihmiset siis haluavat elää? Tai keiden oikeuksia ja vapauksia kansalaiset ovat valmiita rajoittamaan?

OSMO TAMMISALO

Kirjoittaja on vapaa tutkija, tietokirjailija ja tiedetoimittaja.